

SPENCER HERBERT ETHIKÁJA.

— Második és befejező közlemény. —

Az alapjogoknak birtokosai. Ezek Spencer szerint az alapjogok; a politikai -- teszem a választási jog -- nem alapjog, hanem csak eszköz az alapjogok megvédésére és épségbentartására. Fölmerül azon kérdés: ki a birtokosa ezen fentebb említett alapjogoknak? minden ember kivétel nélkül? vagy csak a férfiak, vagy csak a felnőttek? Mi jogaik lehetnek a hülyéknek és elméjükben háborodottaknak? stb. Mielőtt e kérdésekre felelünk, Spencer etikájának fentebb említett alapnézetére vissza kell térnünk, mely az abszolút és relatív ethika közti különbségről szól. Az abszolút ethika csak eszményi embereket és eszményi társadalmat ismer, melyben mindenkinek egyenlő joga van. Ennek folytán a *nőknek* minden tekintetben egyenlő jogaik vannak a *férfiakkal*. A Soc. Stat.-ben ezen elv teljes élességében van felállítva és fentartva, a Justice című mű e kérdésben is némi módosításokat ismer el, kivált a családi életben, midőn minden egyes esetben compromissum dolga. kire háramolják a család fentartásának és gyermeknevelésének kötelessége, de kié legyenek ezután a megfelelő jogok is? Továbbá mindaddig, míg a háború idejében a férfi teste épségét, sőt életét köteles kockáztatni a haza javáért és a nő ezen kötelesség alól föl van mentve, ez nem kívánhat politikai egyenjogúságot a férfival, mert egyenlő jogok

csak egyenlő kötelességekkel állhatnak szemben; de a mint az állandó belső és külső béke beáll, helyreáll e szempontból a férfiak és nők teljes egyenjogúsága is. A *gyermek*ek jogáról szólván, a Soc. Stat. ismét radicálisabb felfogást árul el, mint a Justice. Ama műben teljes szigorral alkalmazza a philosophus főelvét: mindenkinek szabad tenni azt, a mit akar, kivéve ha másnak szabadságát sérti. Ha a gyermek képességei kisebbek, cselekvéseinek köre e természetes körülménynél fogva is kisebb lesz, de e kisebb körében teljes szabadságot kell neki engedni. Spencer szerint az észszerű nevelés is ilyen elveket parancsol, nemcsak a szigorú jogosság. E tételeknek élessége is módosításokat szenved a Justice című műben, midőn a faj fentartásának feltételeit tartja szemelőtt a philosophus. A gyermek még nem tarthatja fenn magát; ez esetben a faj fentartásának formulája így hangzik: a gyermek nem fárad és mégis valamely fáradságnak a gyümölcsét élvezi, a szüle fárad és fáradságának gyümölcsét csak részben élvezi, másik részét átengedi a gyermeknek. Ez esetben tehát a jog formulája így hangzik: a felnőtt embernek, hogy családját fentartsa, teljes szabadságához van joga, a gyermeknek pedig csak a szüle fáradságának gyümölcséhez; fentartásában a szülétől függ és azért, engedelmeskedni tartozik neki. Azon mérvben azonban, a mint a gyermek önállóbb lesz és magát fentartani képes, kisebb lesz az engedelmességének kötelessége, míg az elért nagykorúsággal az ő szabadsága szüleiével egyenlő.

Mint hogy Spencer eszményi embereket eszményi társaságban tart szemelőtt, arról nem szól, milyen joguk van a hülyéknek, örülteknek stb. Róluk nem állithatók fel általános elvek, jogaik köre inkább esetről-esetre határozandó meg compromissum útján.

Az eddig említettekben az alapjogokról és az ú. n. politikai jogok által való biztosítékairól szözlöttünk és ez képezi

mind a Soc. Stat, mind a Justice műnek, hogy úgy szóljak, első részét. A második rész az állam természetéről, feladatáról, e feladatának határaitól szól.

Az állam természete, feladata és feladatának határai. Az állam természete a történelem tanúsága szerint nagyon változó. Egészen más az a különböző vadnépeknél, más az ó-korban, mint a középkorban, más az a földnek különböző területein; ezzel párhuzamosan jár az is, hogy különböző volt a felfogás az államnak kötelességeiről. Az államnak valóságos, észszerű természetéről és feladatáról csak úgy alkothatunk magunknak helyes fogalmat, ha a jognak alaptételére visszatérünk: mindenkinek mindent szabad tennie, ha másnak vele egyenlő szabadsági körét meg nem sérti. Az egyeseknek ezen szabadságát biztosítani az államnak legfőbb kötelessége, úgy hogy a többi alig jöhet szóba. A biztosítás csak a megtámadtatás elleni védelemben állhat, megtámadhatják pedig külső vagy belső ellenségek. Az egyén azért viseli az államnak terhét, hogy életcéljai elérésére irányzott törekvéseiben ne zavartassék. Hogy az állam kötelessége alattvalóit a küléllenség ellen védelmezni, általánosan el van ismervé, de annál hiányosabb a belső ellenség ellen való védelem.

Ha a gazember életemet, vagyonomat támadja meg, ha az államnak büntető hatalmát kell gyakorolnia, az egy perczig sem haboz azt tenni; de ha a gazember engem rászéd és polgári peres úton kell jogomat keresnem, akkor a per költségei sokszor kidobott pénz, minek folytán sok ember inkább igazságtalanságot tűr, mint hogy céljának elérése nélkül még költségbe verje magát. E tekintetben az állam még hiányosan teljesíti kötelességeit. Spencer szerint az igazságszolgáltatásnak ingyenesnek kellene lennie. Azon ellenvetés, miszerint akkor annyian perlekednének, hogy az állam nem győzné a peres ügyeket elintézni, téves. Ez ellenvetés téves föltevésből indul ki, t. i. hogy egy dolog változik, a többi dolgok ugyan-

olyanok maradnak, mint azelőtt. Azt tesszük fel ugyanis, hogy a jog áthágása számban ugyanannyi lesz, ha a jogszolgáltatás ingyenes és biztos, mint a mennyi mai napság, midőn az bizonytalan és költséges. A valóság az, hogy a polgári jogi kihágásoknak java része a hiányos jogszolgáltatásnak következménye; hogy azokat sohasem követik el, ha megtorlásuk biztos.» (Justice. 211. l.) Az igazságszolgáltatás annyira legfőbb kötelessége az államnak, hogy a többi alig jöhet szóba; ilyen volna, teszem, annak elhatározása, milyen utak, csatornák vagy vasutak építendők a közjólét és utókor érdekében és a felügyelet arra, hogy az expropriációban és a szerződésekben jogsérelem ne forduljon elő. Spencer különben a legridegebb noninterventiót vallja, mindig szemelött tartva az eszményi és nem a mostani államot. A noninterventio elve azonban a mostani körülmények közt is a lehető legszélesebb határig kiterjesztendő.

Többféle okok vezetik a philosophust a noninterventio felállításában:

1. «A mindennapi (average) törvényhozónak ép úgy, mint a mindennapi polgárnak semmi bizalma sincsen ahhoz, hogy a társadalmi erők jóltevően hatnak, mindamellett, hogy annak jóltevő hatását számtalan eset képes megvilágosítani. Ő állhatatosan csak azt gondolja, hogy a társadalom gyártmány és nem természetes fejlemény; ő vak azon tény iránt, hogy a társadalmi életnek széles és bonyolult szervezkedése eredménye csak egy önkaratú (spontaneous) közreműködésnek, mely oly emberektől származik, kik magáncéljukat hajszolják. Kérdezze bár csak magát, miképen tették használhatóvá és termékenynyé a föld felületét, miképen építették a városokat, miképen keletkezett a mindennemű gyártmány, miképen fejlődtek a művészetek, miképen halmozódtak fel az ismeretek, miképen teremtették az irodalmat, és kényszerítve lesz átlátni a tényt, hogy egyik sem kormányzati eredetű, de

sőt soknak sínlődnie kellett a kormány által elébevetett akadályok miatt; de ő mindezt tekintetbe nem veszi és azt teszi fel, hogy a parlamentet kell segítségül hívni, ha jót akarunk elérni vagy rosszat elhárítani. Határtalan bizalmat helyez olyan agensbe, mely számos bakot lőtt, és semmi bizalmat sem helyez oly agensbe, mely oly sokszor eredményt mutatott fel.» (Justice.) Mennél tovább tanulmányozzuk a dolgok fejlődését, annál jobban meggyőződünk arról, hogy sehol sincs véletlen, hanem mindenütt rend és teljesség. A fejlődés szünet nélküli. és habár lassú, de erőteljes; itt hamar mutatkozik valami új dolognak körvonala, ott a körülmények szerint az eredő dolognak csirái láthatók, de a mozzalom szünet nélkül előremegy a tökéletes felé. Minden rendetlenség csak látszólagos, a mint a hegyek és völgyek egyenetlenségei a föld területének körívét csak látszólag módosítják. De bármerre nézzen a vizsgáló, csodálattal látja, milyen egyszerű eszközökkel gyógyítja a természet a bajt. Ilyen szünet nélküli adaptatio a társadalmi életben is látható; ez adaptationak az lesz az eredménye, hogy a késői jövőben az ember önként, belső hajlamától ösztönözten teszi majd azt, mit a rend és morál kíván. (S. Stat. 322. l.) Ezen adaptationál fogva a társadalom sok bajt a törvényhozás és kormányzás nélkül gyógyít.

2. Spencer az Essaykben összegyűjtött kisebb értekezéseiben, «The Man versus The State» című röpiratában és a «Social Statics»-ben szinte kifogyhatatlan oly eseteknek felsorolásában, a melyekben a parlamentáris törvényhozás ostobaságokat követett el. Ez ostobaságoknak forrását első sorban a parlamentet alkotó képviselőkben kell keresni. Gyógyszerészt, ki rosszul gyógyít, megbüntetnek, mert olyasmibe avatkozot, a mihez nem ért; de ha parlamenti tag, ki csak minap hagyta el az egyetemet, vagy ki kutya farkával és vadászati kalandjaival popularis lett környezetében, vagy

ki mint *industriosus* ember vagyona tett szert, most a parlamentbe lép és nem is konyitva a társadalmi élet bonyodalmas tüneményeihez, vészesen beleavatkozik mindenbe, akár ért hozzá, akár nem, büntetlenül teheti. (The Man v. Th. St. 47. k. l.) A parlamenti kötelességek teljesítésére nem elégséges a régi *classikusok*at és az antik világot ismerni, nem elégséges Carlyle elmélete szerint az emberi *herosok*nak életét töviről hegyire tanulmányozni, nem elégséges a történeti munkákban előforduló intrikákat ismerni: az, a mire valóban szükségünk van, az a természeti okok és okozatok közti összefüggésnek *systematikus* tanulmányozása, mely a társadalmilag összesereglett emberek együttes életében nyilvánul. » (That which is really needed is a systematic study of natural causation as displayed among human beings socially aggregated. The M. v. Th. State. 60. l.) A *sociologia* ismerete, vagy legalább a *sociológiában* való jártasság föltétlenül szükséges minden parlamenti tagnál.

Feltéve azonban, hogy van számos politikailag képzett ember: téves azon nézet, hogy a választók maguk saját jól felfogott érdekükben csak olyanokat választanak képviselőknek, kik a közjólétet a leghathatósabban előmozdítják; mindenki tudja, hogy képviselők választásánál egészen más dolgok döntenek. (Repres. govern. Essays. II. 173. l.) Lássuk csak az emberek viseletét a képviselők választása előtt és után. A «választás előtt a képviselők java részét a politikai ellenpártok sárba rántják, politikai képzettségüket nevetségessé teszik; ha pedig e képviselők a parlamentben együttülnek, akkor föltétlen bizalmat helyeznek együttes bölcseségükbe (*collectiv wisdom*). Nem politikai fetisizmus-e ez, melyet az emberek a képviselők politikai együttes bölcseségével űznek? «Azon időtől fogva, midőn (a törvényhozók) a pénznek értékét meghatározni iparkodtak, egész mostanig, midőn azon kísérlettel hagytak fel, hogy a gabona árát meghatározzák, az állam-

férfiak mindenfélére vállalkoztak, kezdve onnan, hogy milyen legyen a csizmák szabása addig, mikép juthat az ember a mennyországba: céljokat állandóan eltévesztették és egészen mást értek el, mint elérni szándékoztak. Mindamellett oly kifogyhatatlan az emberek bizalma, hogy bárha látják azt, bárha mindennap hallanak valamit a hatóságok éhetetlen-ségéről . . . a kormánynak csak valamely plausibilis tervvel elő kell állania és menten hurráht kiáltanak az emberek és sapkájokat a levegőbe dobják azon biztos reményben, hogy az ígért dolog meglesz.» (Soc. Stat. 423. l.) Élesebben a non-interventio elve mellett már nem is szólhatni.

3. Még biológiai és sociológiai okok is rábírnák Spencert, hogy az említett elvet vallja. Annak, hogy a szerves testben a szervek elkülönülnek kettős következménye van: a) mentül jobban képesek a szervek speciális functiójukat végezni: b) annál képtelenebbekké lesznek más functiókra; tanuskodik róla minden physiologia, nemzetgazdaságtan stb. Mi tehát a kormánynak és törvényhozásnak különös functiója? Nemde hogy a társadalmi együttlétet lehetővé tegye? Teszi pedig azt a polgárok védelmezésében külső és belső ellenségek ellen (ez utóbbi esetben az igazságszolgáltatással). Nos, mentül jobban végezi ezt a functiót, annál rosszabbul végezheti a többieket. (Rep. gov. Ess. II. 208. k. l.) A történelem is a mellett szól. Miben volt a parlamentek működése a legüdvösebb? Nem abban, hogy mindenbe beleártották magukat, hanem abban, hogy *védtek* a népeknek *jogait* túlkapasok ellen és *kivívták szabadságát*. Az igazságtalan jogintézkedést közvetlenül mindenki érzi, mindenki védekezik ellene; ha azonban a parlament specialis (nevelési, közegészségügyi, kereskedelmi stb.) ügyeknek rendezését megkísérli, akkor a népnek inkább csak egy specialis osztálya érzi azt közvetlenül és a parlament büntetlenül követhet el botlásokat. (U. o. II. 202. k. l.)

4. Nem szabad elfelejteni azt a hátrányt sem, hogy ha a kormány és parlament mindenbe beleavatkozik, ezt csak egy bonyolult közigazgatási gépezet segítségével teheti. A parlament a törvény végrehajtását a miniszterekre bizza, ezeket felsőbbrendű hivatalnokok támogatják, az utóbbiakat alsóbbrendűek és így tovább. Mentől bonyolultabb valamely gépezet, annál több erő vész el a részek surlódása által, a szükségtelen kiadások felszaporodnak. Bízák tehát a társadalomra sok ügynek elintézését, az majd egyszerűbben és kevesebb költséggel gondoskodik róla. (U. o. Over-Legislation. 66. l.)

5. Az állam és kötelességeiről és kötelességeinek határaiól szóló eddigi okoskodások inkább deductiv természetűek (habár az inductiv és deductiv okoskodás teljesen sohasem választható el egymástól). Spencer azonban a noninterventio elvéhez inductiv úton is eljut. A műveltség fejlődésében azt látjuk, hogy a társadalmi élet kezdetén azon társadalmi rendszer, melyet Spencer militarismusnak nevez, szinte minden megszorítás nélkül uralkodott, a művelődés fejlődésében azonban az industriálizmusnak nevezett társadalmi rendszer fogja azt kiszorítani. A késői jövőben az industriálizmus alkalmazását szintén olyan megszorítás nélkül fog érvényesülni, mint azelőtt a militarizmus érvényesült. A két rendszernek szabatos körülírását és jellemzését a «The Man versus The State» című műnek 1. lapján találhatjuk. «Ha az együttműködést (cooperation) a legtágabb értelemben vesszük, két-féle együttműködést különböztethetünk meg: a kényszerített együttműködést és a szabadakaratút. Az egyiknek tipikus alakját a besorozott egyénekből álló katonaseregben látjuk, melyben minden egyén rangbeli állásához képest — a halálbüntetés fenyegetése alatt — azt teszi, mit neki parancsolnak és ételt, ruházatot és fizetést olyant kap, a mint azt tetszőlegesen megszabják; míg a másoknak tipikus alakját a termelőknek és kereskedőknek (producers és distributors) testületé-

ben látjuk, kik bizonyos fizetésben megegyeznek és azért meghatározott munkát adnak, kik kellő felmondás után tetszésük szerint állásukat otthagyják, ha az hajlamuknak többé meg nem felel.» Ennek az lesz a következménye, hogy ha a társadalom még soká tovább fejlődik az industrializmus irányában, az emberek megállapított alku szerint, megállapított és szabadon választott munkát fognak végezni, hogy mindenik azt fogja tenni, a mi neki tetszik és az állam lehetőleg semmibe sem fog avatkozni. A művelődés eddigi fejlődése is arra mutat, hogy az ideális államban és társadalomban a non-interventio elve fog érvényesülni.

6. Nézeteiben még megerősíti Spencert az, a mit a nemzeti jellemről tart és annak befolyásáról a nemzet institúcióira; azért fontos pár szóval azt is megemlíteni. A Soc. Stat. 264. lapján azt olvassuk: «A physiologus kifejti, hogy az állami szervezetben a lágy részek határozzák meg a keményeknek alakját; egyaránt igazság az is, hogy a társadalmi szervezetben a látszólag rideg keretet (framework), a törvényeket és intézményeket a látszólag erőtlen valami — a jellem határozza meg. Társadalmi elrendelkezések (arrangements) a testnek csontjait képezik, melynek élete a nemzeti jellem; ezen elrendezkedések szabadokká, egészségesekké válnak, vagy betegékké, görcsösökké, a szerint, a mint azon moralitás életerős, életerős, vagy ellenkezőleg». Ezen alapnézetből többféle következtetések vonhatók le. 1. Semmi törvényhozás sem teremthet erőket, ha azok nem voltak a nemzet jellemében. Emberek viseletét reformálni akarni, a nélkül, hogy jellemöket megfelelőleg megváltoztatjuk, dőreség. A jellemet pedig nem változtatják a mesterséges intézkedések és agensek, hanem változtatják az életnek kényszerítő körülményei. (Soc. Stat. 384. l.) Az intézkedések erőt nem teremthetnek, hanem csak irányt adhatnak. Ha tehát az erőnek bizonyos összegét egy irányra tereljük, ugyanannyi erőt

vonunk el más iránytól. Midőn a társadalom háborítatlanul fejlődik, erejét arra fogja fordítani, mire a körülmények kényszerítik; ha a körülmények egy speciális funkciót kívánnak, a funkciónak megfelelő organuma fog fejlődni. Ha már most ezen természetes fejlődésbe mesterségesen beavatkozunk, csak kárt okozunk. 2. Ha a törvényhozás és kormány mindenről gondoskodik, leszoktatja a társadalom tagjait, hogy szükségükről maguk gondoskodjanak, azok hozzászoknak, hogy kevésbé törődjenek a közügyekkel, a nemzeti jellem elfajul és az Over-Legislation káros következményű. 3. Tisztán forradalom által létesített intézmények nem lesznek maradandók. «A nép sohasem lázad fel, hogy támadjon, hanem mert elnyomottságát túrni nem akarja.» A forradalom alatt a nép felháborodott állapotában sohasem viselkedik úgy, mint rendes körülményeiben. Viselete más, mint a forradalom előtt volt, de más is, mint az lesz, midőn a felháborodás nyugodtabb érzelmeknek és nézeteknek ad helyet. Mindennek csak az lehet a következménye, hogy a forradalomszülte intézmények egy átmeneti lelki állapotnak felelnek meg és azért maguk mulandók, mert nem folynak a nemzetnek állandó jelleméből. (Soc. Stat. 270. k. 1.)

Zárzó. Spencer elméletéhez csak pár megjegyzést akarok hozzácsatolni. Spencernek noninterventio elve heves megtámadásoknak volt kitéve. De hiszen ő maga is olyan elvnek tartja, mely nem minden műveltségi fokra alkalmazható. A non-interventiónak legnagyobb ellentéte a tiszta militarismus rendszere és a «Political Institution»-ban és egyebütt számos helyen kifejti, hogy kezdő társadalmak csak a militarismus hatása alatt haladhattak előre. Az industrialismus a civilizációnak csak későbbi stadiumában lép előtérbe, azon stadium pedig, hogy az industrialismus a militarismust teljesen kiszorítsa, csak egy késői jövőnek végcélja, melyet az emberiség talán sohasem ér el: hiszen a föltétlen industrialismus esz-

ményi államot, eszményi társadalmat tételez fel. Minthogy pedig a tiszta noninterventio elve a föltétlen industrialismusnak felel meg, az teljes tisztaságban talán sohasem fog érvényesülni. A mostani társadalom az industrialismus és militarismus harcának képét tünteti fel, midőn vagy az egyik vagy a másik tért nyer vagy veszít, az állam beavatkozása annak megfelelőleg majd nagyobb, majd kisebb.

Úgy hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy a következő megjegyzés szintén megfelel a Spencer philosophiája szellemének. Fentebb láttuk, hogy a társadalom kezdetén a megfelelő rendszer a militarismus, olyannyira, hogy kezdetleges műveltségi állapotokra az industrialismusnak megfelelő noninterventio elvét alkalmazni a legvészesebb hatású volna; fentebb láttuk továbbá azt, hogy a mint az organismus lágy részei a keményeket határozzák meg, úgy a jellem, moralitás és a műveltség állapota a nekik megfelelő törvényeket és institutiókat hozzák létre. Az említett körülményeknek meg nem felelő más törvények, más intézmények vészesek volnának; ha tehát a mostani körülmények közt a noninterventio elve nem érvényesül teljesen, akkor abban nemcsak az foglaltatik, hogy adott körülmények közt az nem érvényesülhet, hanem hogy az veszedelmes és a társadalomra káros is volna, ha valóban feltétlenül érvényesülne.

Hogy egyeztethető össze már most ezzel az, hogy Spencer annyiszor és oly hevesen kikel az ellen, hogy a kormány és parlament mindenbe beleavatkozik és hogy nem fogy ki oly esetek felsorolásában, melyekből kiderül, hogy a beavatkozás káros volt. A kormány és a parlament emberekből áll és emberi gyöngeségeknek alá van vetve; nem lehet tehát tagadni, hogy az előbbi sokszor rosszul intézkedik, az utóbbi sokszor czélszerűtlen törvényeket hoz. A kérdés csak az, vajjon a törvényeknek hozása és azoknak végrehajtása, a kormányzás, a mostani alakban és a mostani körülmények közt, habár nem

kifogástalan, mégis nem a legjobb-e? Spencer ismeri ez ellenvetést (Soc. Stat. 508. l.) és azzal felel, hogy ilyen állapot nem «absolut jó», hanem adott körülmények közt a «legkevésbé rossz». Nos, azt mondom, elégedjünk meg ezen «legkevésbé rosszsal» és tűrjük, hogy a kormány és parlament másba is beleavatkozzék, mint az igazságszolgáltatásba; adott körülmények közt az mégis a «legjobb». Mit intézzen el és mit intéz el valósággal a törvényhozás és kormány, mit a társadalom: az különböző körülmények közt a transactionnak dolga.

Még egy kérdés merülhet fel: miféle qualificatio kívánatos oly férfinál, ki mint parlamenti tag a törvényhozásban részt akar venni? Fentebb láttuk, hogy Spencer (és nézetem szerint helyesen) mint *conditio sine qua nont* megkívánja, hogy az illető a sociológiában jártas legyen. A ki a társadalmi életet rendezni akarja, annak a társadalmi életet ismernie kell. Kell, hogy legalább a sociologiai törvényekben tájékozva legyen. Föltétlenül kívánatos, hogy a társadalmi élet egyes szakában részletesebben tájékozódjék. Ismeretes azon parlamenti praxis, mely szerint a törvényt, mielőtt a plenum elé kerül, *szakosztályokban* vitatják meg; csak az a kérdés, hol van a nagyobb súly: a szakosztályokban-e vagy a plenumban?

Az amerikai congressusban a House of Representativesben, a törvényhozásnak fősúlya inkább a «Standing committees»-ekben van (l. James Bryce. *The American Commonwealth*, Part I. Ch. XV.); utopikus-e azon nézet, hogy ilyenféle csirákából önálló szakparlamentek fognak fejlődni, melyeknek törvényeit egy központi organum csak nyélbeüti és összeegyezteti, hogy az egyes szakparlamentek határozatai egymást ne paralizálják, vagy az összességre károsak ne legyenek? Ilyen szakparlamentek megválasztásánál az egyes polgár talán jobban érvényre juttathatná egyéni törekvéseit, mint

ha most egy öszparlamentbe választja képviselőjét. Hiszen a társadalmi kör, melynek mind ő, mind a választandó képviselő tagja, ismeretesebb előtte, őt magát is jobban ismeri a kör. Mikké fejlődnek a mostani intézmények, senki sem tudhatja.

A jótékonyaságról általában. Spencer szerint az altruismus két irányban nyilatkozhatik; vagy úgy, hogy mások iránti jóindulatból valamitől tartózkodunk, mi őket különben bántaná, vagy hogy őket boldogságukra való törekvésükben positive támogatjuk. Ez altruistikus irányokban a bölcselő oly különbséget állít fel, melyet nézete szerint társadalmi életünkben szem elöl téveszteni vészes dolog. Az altruismusnak első iránya, melyet írónk negative beneficence-nek nevez, a többiek közt annak jóindulatú elismerését is magában foglalja, hogy embertársaink kiszabott körükben szabadon cselekedhetnek és fáradságuknak gyümölcsét csorbítatlanul élvezhetik: ez, mint láttuk, a jognak és igazságnak czélja. De ezzel nem értük el az ethikának végpontját; nem elégséges, hogy másoknak jogait directe vagy indirecte meg ne sértsük, hanem, ha kívánjuk, hogy a társadalom lehetőleg teljesen boldog legyen, embertársainkat még a jog körén túl negative és azonfelül sokszor még positive is kell támogatnunk, azaz jótékonyaknak kell lennünk. Most térek rá azon különbségre, melyet a bölcselő tesz: a jog és igazság a társadalmi egyensúlyt (social equilibrium) tartja szeme előtt, ez *közérdekű*, a jótékonyaság az egyesek érdekeit és jólétét mozdítja elő, az tehát *magánérdekű*.¹ Az igazságszolgáltatás elsőrangú társadalmi törvény, a jótékonyaság másodrangú törvény, melynek csak ott van tere, a hol az elsőrangú törvény tért enged.

¹ Spencer csak következetes marad a noninterventio elvéhez, midőn a jótékonyaságot és a társadalmi jólét fokozására irányuló törekvéseket az állam feladatai sorából kiveszi és az egyesekre és azoknak associatióira bízta.

Ha valaki kitünőbb, szorgalmasabb, hadd élvezze mindannak gyümölcsét; ha az erők ellen a jog megsértésével védjük a gyöngéket, alapjában felforgatjuk a társadalmat: ilyen politika a communismushoz vezet. Ha a társadalom állam alakjában majd ebben, majd a másik irányban a jótékony-ságot közvetlenül gyakorolja; ha az állam nemcsak *a szabad tért* adja mindenkinek, hogy boldogságára törekedhessék, hanem a boldogságnak *eszközeit* is megadja neki: akkor épen a szegényebbek és gyöngébbek lelkében támad azon nézet, hogy az állam — nem ők maguk és restségük stb. — oka annak, hogy nem érzik magukat jól. Nézetük szerint az államot kell felforgatni, hogy mindenki, akár dolgozzék, akár nem, a munka gyümölcseiben *egyformán* részesüljön. Íme a communismus. A radícálisabb rész még tovább megy és minden állami rend és igazság ellen fellázad; ez az anarchia. Tehát ridegen alkalmaztassék a társadalmi életre a struggle for life, a mint az állatoknál és növényeknél uralkodik, minden minősítés nélkül? Nem, csak ne az állam, hanem az egyes vagy a társadalom gyakorolja a jótékony-ságot; a jótékony-ság önkéntes cselekmény, mely erőszakkal nem követelhető, mint a jog és még akkor is, ha gyakoroltatik, gyakoroltassék a jogoknak respectálásával.

A negatív és pozitív jótékony-ság. Tiszta jóakarathból az egyes, a társadalom tartózkodhatik valamitől, mihez joga volna, lemondhat valamiről és jutalmát kielégített sympathikus érzelmeiben keresheti, vagy positive is segítheti embertársát. Van azonfelül számos jóindulatú cselekvés, a melylyel nem a gyöngébbet, a szegényt támogatjuk, hanem arra törekszünk, hogy az egyenlő állású, vagy magasabb rangú személyek lehetőleg jól érezzék magukat; hogy ez utóbbiban nagy része van a finom tapintatnak és az okszerű illemszabályoknak, azt különösen nem kell kiemelni, ezek is *ethikai* kérdésekké válhatnak.

A «negativ beneficence» című rész kidolgozásában sem terjeszkedik ki Spencer minden lehető esetre és körülményre. mint azt az egyéni élet etikájának tárgyalása alkalmával sem tette; a sok közül csak néhány egyes dolgot említ meg: az élet versenyénél az ethika kívánhatja, hogy ne éljünk teljesen mindazon előnyökkel, melyek netalán rendelkezésünkre állanak; néha álljunk el szerződésileg biztosított egymásik jogunktól; tartózkodjunk attól, hogy meg nem tett, vagy értéktelen és fölösleges szolgálatokért pénzt adjunk — teszem borraivalót; tartózkodjunk, hogy képességeinket fitogtassuk, ha valakit vele bántunk; tartsunk mértéket dicséretünkben és gáncsunkban stb. Épen ilyen töredekessnek nevezhető a «positive beneficence» című szakasznak kidolgozása. Okát alább fogjuk látni.

Szól a házasfeleknek egymásiránti, a szülőknek gyermekeik iránti és viszont a gyermekek szülőik iránti jótékony-ságáról, a betegek, elgyöngültek vagy üldözöttek támogatásáról, a barátoknak és szegényeknek pénzbeli segélyezéséről. A «social beneficence» cím alatt kívánja, hogy az ember társaságban éljen és ne zárkózzék el attól. Ugyanakkor a társadalmi illemszabályoknak is alá van vetve, melyek igen sokszor azt okozzák, hogy az összegyülekezettek feszélyezve érzik magukat, vagy melyek a representatio miatt oly bolond terheket rónak az egyesekre, hogy ezek szívesen szabadulnának meg tőlük.¹ Ha az illemszabályok badarak és a társadalomban élőknek boldogságát nem czélozzák: akkor mindenkinek ethikai kötelessége ilyen badarságok ellen küzdeni, habár igen nehéz e küzdelem a társadalmi érintkezésnek eme külsőségei ellen. Ép úgy kívánja a «political beneficence» szakaszában, hogy mindenki teljes erejével odahasson, hogy mindenekelőtt az

¹ A «Manners and fashion» című essay végén ép úgy nyilatkozik.

igazságszolgáltatás kifogástalan legyen, a parlamentben ne uralkodjanak pártérdekek, hanem őszinte hazafias törekvések, hogy továbbá az administratio kifogástalan legyen. Mindezen holdog czélok csak hosszú fejlődésnek lehetnek eredményei, mert pari passu halad az emberiség jellemének nemesbülése, az ethikai elveknek tisztulása és a társadalmi intézményeknek tökéletesedése. Ezen haladás sok akadályba fog ütközni, az emberiség sok szenvedésen fog még átesni, míg végcélját eléri, és dőre azoknak a reménye, kik azt gondolják, hogy a társadalmat felforgató — nézetük szerint a társadalmat boldogító — terveikkel rövid idő alatt képesek lesznek azon ideális állapotot létesíteni, melyet inkább óhajtanak, mint tisztán látnak. A fejlődés lassú és alig észrevehető átmeneti fokokkal halad ugyan előre, de mindenkinek kötelessége, ha nem is éri meg az eszményi holdog jövőt, arra hatni, hogy az emberiség egy lépéssel közelebb jusson hozzá.

Művének befejezése alkalmával elért eredményeit összegezve, szinte melancholikus hangon vallja be, hogy a kész mű nem felel meg várakozásának (*these new parts fall short of expectation. Előszó a II. kötethez*). Már az ember complicált lény, a társadalom még complicáltabb valami, milyen legyen tehát e módnélküli változatos körülmények közt az erkölcsi magaviselet, azt pontosan meg nem mondhatni; bölcsen ítélendők meg a helyzetnek követelményei, azok ellentétei compromissum útján kiegyenlítendők, a szélsőségek kerülendők: ez az egész, mit az erkölcsiség szempontjából tehetni. Ez az oka annak is, miért maradt az egyéni élet, a positiv és negativ jótékonyság ethikájának kidolgozása oly töredékes. Tudományosabb alapon építhető fel a jognak ethikája, mert ott a pszichologiai momentum, mely a többi részekben számbaveendő, elesik; itt az egyenlőség, egyenérték (*equity or equalness*) fogalma az uralkodó; a munka értékével egyenlő

a jutalom, a cserélt tárgyaknak értéke egyenlő, a vett tárgy-
nak értéke egyenlő az érte megadott pénz értékével — ez
adja meg a módot, hogy mértéket alkalmazzunk és hogy a
jognak némileg quantitativ jelleget adjunk.¹

Visszatekintés. Visszatekintvén Spencer etikájára, min-
denekelőtt kiemelendő, hogy ő annak tudományos alapot
akart adni, mely azt a pozitív tudományokkal egy szintjára
emelje. A mostani tökéletlen emberekkel és tökéletlen társa-
dalmi viszonyokkal szemben az etikának minden egyes tétele
parancs: «kell», «soll», «ought», a kényszer minden mellék-
izével. Minden parancs azt mondja: íme a tényleges állapot
nem eszményi, hanem parancsaim célja ily eszményi álla-
potot feltüntetni, mely el volna érve, ha mindenki minden
cselekvését az én parancsaimhoz szabná: az eszményi em-
bernek és eszményi társadalomnak rajzával ugyancsak meg
volna nyerve ama tudományosságnak alapja, pozitív alakban
szemünk előtt állana ama cél, mely felé törekedni kell. De
látott-e már valaki etikailag eszményi embert és mi több,
etikailag eszményi társadalmat? Ha nem, nem vagyunk-e
annak kitéve, hogy az utopistikus rajzoknak számát egygyel
gyarapítjuk? E kérdést nemcsak magam vetettem fel magam-
nak; tanulmányozván Ihering említett művét, örömmel láttam,
hogy ő is hasonlóan gondolkodik. Von der vollendeten Gestalt
des Wohlseins der Menschheit haben wir gar keine Ahnung.
(II. k. 206. l.) Tehát teljesen lemondjunk arról a reményről,
hogy az etikát tudományos alapra fektethessük?

Spencer etikájában még egy másik utat is találunk,
mely legalább azt engedi meg, hogy a célét megközelítsük
és az épületnek habár csak alapköveit lerakjuk. A társada-
lom az élő szervezet tulajdonságaival bír, másrészt az etikai

¹ Ihering szerint a «Verkehr» az «Aequivalent» alapján szer-
veződik.

elvek maguk e társadalmi élet productumai. Mentől jobban fogunk tehát az élet titkaiba egyáltalában és kiváltképen a társadalmi élet titkaiba behatolni; mentől jobban sikerül majd az illető élettünetmények törvényeit ellesni; mentől inkább leszünk képesek elemzésekkel kideríteni, mely tényezők hatnak egymásra, mi ezen egymásrahatásnak processusa és az erkölcsiség szempontjából mi ezen processusnak productuma: annál inkább képesek leszünk felállítani oly tételeket, melyek többé nem képezik a vita tárgyát. Még mindig hátra marad a cél megállapítása, mely felé törekednünk kell. E cél Spencer szerint a boldogság (happiness) mind egyéni, mind társadalmi szempontból véve.

Ismervén már most a célt, a tudományos ethika feladata az lesz, hogy a következő kérdésre adjon feleletet: a megismert társadalmi élet törvényeihez képest, milyen úton-módon érhetjük el a boldogság célját? Mentől jobban ismerjük a társadalmi élet természetét, annál biztosabb úton közelíthetünk a célhoz és annál gyorsabb tempóban, az ethika pedig tételeinek számában és biztosságukban egyre növekedni fog.

Támaszkodván biológiai, pszichológiai és sociológiai bö ismereteire, miután sokat elmélkedett az életről, Spencer azt remélhette, hogy a tudományos ethikának *legalább alapköveit* majd lerakhatja, és mert mindenben fejlődést lát maga van legjobban meggyőződve arról, hogy az ethika, mint tudomány, ép úgy mint a társadalom, végtelen fejlődésnek néz elébe.

Az ethikának tárgya, mint láttuk, az ember magaviselete társai iránt, a boldogság céljából: ez igen tág keret, mely magában foglalja a jogi és állami institutiókat, a morált és a szokások meg illemszabályok által rendezett magaviseletet. Megvizsgálandó e szempontból az egyéni élet (mert minden egyén a társadalomnak végső elemét képezi) és a társadalmi

élet teljességében: az állam maga nem egyéb, mint ezen társadalmi élet megnyilatkozásának egyik különös iránya, ez is ethikai tárgy. Szintúgy fogja fel a dolgot Ihering is: Die *soziale* Organisation des Zwanges ist gleichbedeutend mit Staat und Recht. Der Staat ist die *Gesellschaft* als Inhaberin der geregelten und disciplinirten Zwangsgewalt. I. 308. l. A vizsgálatnak tárgyai továbbá a társadalmi életnek egyéb irányai a boldogság szempontjából; itt a morál mellett sokféle dolog jöhet szóba, de kiváló fontosságú a szokásoknak és illedelmes viseletnek vizsgálata. Perczről perczre mindenki érzi ennek egyrészt boldogító, másrészt feszélyező hatását. Spencer e kérdést ethikájának egyes fejezeteiben csak érinti, pedig épen ethikai szempontból érdemes az beható vizsgálatra. Az illem és szokások által keltett érzelmek igen közel rokonai a pro-ethikai érzelmeknek: a pro-ethikai érzelmek azzal, hogy bennünket arra készítetnek, miszerint másoknak ítéletét figyelembe vesszük és ahhoz alkalmazzuk viseletünket, *nevelő* hatásúak: a valódi ethikai érzelmeknek úttörői. Ihering szerint: Die Sitte ist die Sicherheitspolizei des Sittlichen. II. 265. l. Vegyünk egy egyszerű példát. Előkelő társaságban két úri ember azon a ponton van, hogy összeszólalkozzék, de elég társadalmi műveltségük van, hogy botrányt nem akarnak okozni és ha van önuralmuk és egymáshoz való vonzódásuk, másnap még ki is békülhetnek; a csapszekben aligha nem bottal és megkéseléssel végződik ilyen összeszólalkozás. Ha a szegény ember néha kirug, ne felejtjük, hogy ő az etikett fegyelmének nem volt alávetve! Megvizsgálandó továbbá, vajjon a szokás, az illem *mindig* úttörője-e az ethikának? Lássuk csak, mit mond megint Ihering epigrammatikus modorában: Wenn ich die Imperative, welche alle vier an den Menschen richten, durch je ein Wort wiedergeben soll, so laute ich des Rechts: thue und unterlasse. der des Anstandes: unterlasse, der der Höflichkeit: *scheine*.

der der Moral: sei. Nincsen-e néha az erkölcsiség fejlődésében akadály abban, hogy az udvariasság *a látszattal* megelégszik? A fentebbi tétel, hogy a tiszteletmegadás, illem stb. úttörője a valóságos etikának, valószínűleg arra módosul: hogy csak «nagyjában véve» az. Mindenesetre megvizsgálandó a tiszteletmegadásnak és illemnek hatása a morálra. Vajjon nem esik-e meg, hogy a társadalmi életben oly szokás, különösen illemszokás fejlődik, mely a morállal egyenesen szembeáll, vagy az embert társadalmi érintkezéseiben béklyóba veri? Spencer, St. Mill is felszólal ilyen béklyók ellen. Épen Spencer, a Ceremonial institutions és több más sociologiai mű szerzője volna hivatva arra, hogy e kérdést tüzetesebben megvizsgálja.

Spencer ethikai nézeteit különösen a következő művekben fejtette ki: Social Statics, The Principles of Ethics, egyes essay-kben és The Man versus The State című röpiratában. Mellesleg található megjegyzéseket róla a Principles of Sociology, The Study of Sociology és The Principles of Psychology című műveiben.

Dr. Lechner László.

AZ ÁLOM LÉLEKTANA.

— Második és befejező közlemény. —

A physiologiai és a vele már e tanulmány elején említett paralellismus szerint együttjáró pszichologiai álom, valamint a somnambulismus az álomállapotok ezen nemei közé tartoznak, melyekben az alvás közönségesebb folyamata constatálható. De az alvás folyamatának vannak még egyéb más nemei, a melyekben az ébrenlét zavaros, korcs, szakadékos tünetei az alvás folyamata közben jelentkeznek, a mint ellenkezőleg az eddig tárgyalt álomkóros eltérésekben az alvás az ébrenlétbe mintegy belenyúlt, annak rovására túltengett. Így túlteng megint az ébrenlét egy zavaros, kóros alakja a rendes alvás rovására a hypnosisban és a deliriumban. Láttuk, hogy egyesek a somnambulismust a hypnosissal azonosítani akarják. Ezt azonban nem lehet tenni, legfeljebb annyiban, a mennyiben a somnambulistikus egyedek egyes esetekben a hypnosis tüneteit is szolgáltatják.

Hogy mégis mennyire eltér a szigorúan vett *hypnotistikus* állapot a mindennapi, úgynevezett alvajárás tüneteitől, arról azonnal meggyőződhetünk, ha figyelemre méltatjuk azon nagyszámú adatokat, melyeket, kivált a Salpêtriére és a Bicêtre alienistái összegyűjtöttek. Alaposan tárgyalta ezeket a többi közt A. Binet, «Psychologie du raisonnement» cz. tartalmas művében. A hypnotikus alvás legszembeűnőbb jellemző tulajdonsága az, hogy benne az akaratnak még kisebb